İDEAL TOPLUM ARAYIŞINDAN ÜLKÜ MABEDİNE

Mustafa Yavuzer

Bu yazı “Ütopyacılık” (2016) ve “Masonik Ütopya-Ülkü Mabedi” (2019) başlıklı çalışmalarımın tekrar düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. (2026)

KAPSAM

1. ÜTOPYA NEDİR VE NASIL SINIFLANDIRILIR?

2. ÜTOPYAYA DOĞRU: TARİHTE İDEAL TOPLUM ÖRNEKLERİ

2.1. Sümerlerin Altın Çağı

2.2. Yunan ve Roma Mitolojisinde Altın Çağ

3. PLATON, MORE, CAMPANELLA VE BACON’IN ÜTOPYALARI

3.1. Platon’un Ütopyası: İdeal Devlet

3.2. Thomas More: Ütopya

3.3. Tommaso Campanella: Güneş Ülkesi

3.4. Francis Bacon: Yeni Atlantis

4. ÇAĞDAŞ ÜTOPYAYA DOĞRU: ÜTOPYA TOPLUMSAL VE SİYASAL BİR KURAM MIDIR?

5. TOPLUMSAL DEĞİŞİM, GELİŞME VE İLERLEME KURAMLARI

5.1. Toplumsal Değişme Nedir?

5.2. Hegel'in Tarih Anlayışı

5.3. Auguste Comte ve Pozitivizm

5.4. Saint-Simon ve Ütopik Sosyalizm

5.5. Marx ve Engels: Marksist Tarih Görüşü

5.6. Pierre-Joseph Proudhon ve Anarşizm

6. RAWLS VE ADALET TEORİSİ: ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK VE ADALET

7. MASONİK ÜTOPYA: ÜLKÜ MABEDİ

7.1. Ülkü Mabedi (İnsanlık Mabedi) Kavramı

7.2. Bireysel Olgunlaşma ile Toplumsal Düzen Arasındaki İlişki

8. SONUÇ

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Bu çalışmada ütopya düşüncesinin ne olduğunu, tarihsel gelişimini ve eski çağlardan modern toplum tasarımlarına uzanan ideal toplum arayışlarını ele alarak; bu arayışların Masonluktaki "Ülkü Mabedi" düşüncesiyle olan ilişkisini inceliyorum. Platon, Thomas More, Tommaso Campanella ve Francis Bacon'ın ideal toplum tasarımlarından ve tarihteki önemli ütopyacıların eserlerinden hareketle toplumsal değişim, ilerleme, özgürlük, eşitlik ve adalet sorunlarını tartışıyorum.

İdeal toplumun gerçekleşebilirliğini toplumsal değişim kuramları açısından değerlendirirken ütopyanın tamamlanmış ve kusursuz bir düzen olarak gerçekleşmesinin durağanlık sorunu doğuracağını; buna karşılık insan toplumlarının sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde bulunduğunu vurguluyorum. Bu çerçevede **Ülkü Mabedi'ni, ulaşıldığında sona erecek nihai bir düzen olarak değil, masonların bireysel olgunlaşma, toplumsal barış, adalet ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönündeki çalışmalarına rehberlik eden evrensel bir ülkü olarak değerlendiriyorum.**

Sonuç olarak ütopyanın nihai biçimde gerçekleşme olasılığından çok, bu ideal uğruna gösterilen bilinçli ve sürekli çabanın değerini öne çıkarmayı hedefliyorum.

1. ÜTOPYA NEDİR VE NASIL SINIFLANDIRILIR?

Ütopya sözcüğü ilk kez Thomas More tarafından 1516 yılında yayımlanan eserinin adı olarak kullanılmıştır. Sözcük, Yunancadaki ou (değil), eu (iyi) ve topos (yer) ögeleriyle kurulan bir anlam oyununa dayanır: Outopia "olmayan yer", eutopia ise "iyi yer" çağrışımı taşır. Böylece ütopya, hem gerçekte bulunmayan hem de yaşanması arzulanan iyi bir yeri anlatır. Gündelik dilde ise gerçekleştirilmesi olanaksız görülen bir tasarı veya düşünce için kullanılır. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde de "gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce" biçiminde tanımlanır.

Thomas More, *Ütopya (Utopia), 1516*

Ütopyanın somut ya da soyut bir mekân üzerinden düşünülmesi, kavramın anlam yapısıyla ilişkilidir. Ütopya, henüz var olmayan ancak zihinde tasarlanan bir yaşam alanına işaret eder. Aynı zamanda belirli bir yaşam biçiminin kurulmasına yöneliktir. Ütopik tasarımlar, mevcut düzenden farklı bir hayatı ve toplumsal ilişkiler bütününü betimler. Bu tasarımlarda her şeyin yolunda gittiği, temel sorunların çözüldüğü ve insan etkinliklerinin belirli bir düzene bağlandığı ideal bir yaşam öngörülür.

Bu haliyle ilk ütopyacılar ideal toplumu ancak yine ideal bir organizasyon şeması içinde, ideal bir kentte (ülke-devlet) kurgulamışlardır.

Bazı araştırmacılar, ütopyaları “halk ütopyaları” ve “siyasal ütopyalar” olarak ikiye ayırır. Halk ütopyaları efsanelerle ve kurtarıcılara yönelik beklentilerle ilişkilendirilirken, siyasal ütopyalar toplumsal düzeni değiştirmeye yönelik düşünsel tasarımlar olarak öne çıkar.

Platon ve benzeri düşünürler, klasik ütopyacılık içinde değerlendirilir. Çağdaş ütopyacılık ise ideal toplumu siyasal ve toplumsal eylemin konusu olarak da ele alır.

Bir başka sınıflandırma, “ütopya” ile “karşı ütopya” (distopya) arasındaki ayrımdır. Ütopyalar arzu edilen bir toplum düzenini tasarlarken, distopyalar baskıcı, karamsar ve özgürlükleri kısıtlayan düzenlerin doğurabileceği tehlikeleri eleştirel biçimde gösterir.

Ütopya eserlerini yazanların hayatları incelendiğinde, bu kişilerin yaşadıkları toplumlar ve devletlerde derin krizlerin olduğu ve bunu aşmak amacıyla ideal bir toplum ve devlet tasarladıkları görülecektir. Bu nedenle ilk çağlardan günümüze kadar toplumların bozulması, eşitsizlik, adaletsizlik, acı, sefalet vb. nedenlerle, bütün bu olumsuzlukların ortadan kalktığı mükemmel bir toplum özlemi var olmuştur.

Aslında ütopyanın değeri uygulanabilir bir pratik olmasıyla değil, ancak geleceğe dönük olmasıyla açıklanabilir. Ütopya hiçbir yerde değildir ama herhangi bir yerde de değildir.

Öyleyse ütopyacılar, bu ideal yaşam biçimlerini neden kendi toplumlarında değil de hayalî kentlerde ve uzak coğrafyalarda kurgulamışlardır?

Ütopya, kurgu niteliği taşımasına rağmen toplumsal ve siyasal sorunlarla yakından ilişkilidir; ancak bilimsel bir kuramla aynı anlamda kullanılmamalıdır.

Ütopyalar, mevcut dünyanın olgularını olduğu gibi betimlemekten çok, olası başka bir toplum düzenini tasarlar. More'un eserinden sonra bu anlatım biçimi güçlü bir edebî ve düşünsel gelenek oluşturmuştur. Var olan düzene alternatif sunması bakımından ütopyalar, toplumsal ilerlemeyi tartışmaya açan bir düşünsel itici güç olarak değerlendirilebilir.

Bazı araştırmacılar ütopyayı "biçim", "içerik" ve "işlev" açısından inceler. Bu yaklaşımda biçim ideal birliği, içerik iyi toplumu, işlev ise değişimi harekete geçiren düşünsel gücü ifade eder.

2. ÜTOPYAYA DOĞRU: TARİHTE İDEAL TOPLUM ÖRNEKLERİ

Ütopya sözcüğü ilk kez More tarafından kullanılmış olsa da ona benzeyen ideal yaşam tasarımları insanlık tarihi boyunca farklı toplumlarda görülmüştür.

Platon'un "Timaios" adlı kitabında anlattığı "Atlantis", Mezopotamya'da "Kötülük olmayan diyar", Antik Çağda "Altın Çağ", Miletli Hippodamos'un "Eşitlikçi Kent"i, Kadıköylü Phaleas'ın "Eşitlikçi Devlet"i, Lukianos'un "Ütopyalar Diyarına Yolculuk"u, Jambulos'un"Güneş Adaları", Hindistan'da "Mahabharata", Taocu "Mükemmel Erdem Çağı", Farabî'nin "El-Medinetü'l-Fazıla" (Erdemli Şehir), Yahudi ve İslam inancında "Mesih", İspanyol Kökenli "El Dorado", Himalayalarda "Shangri-La" örnek verilebilir.

"Altın Çağ" anlatıları, insanların barış, mutluluk ve uyum içinde yaşadığı varsayılan bir geçmiş dönemi betimler. Bu anlatılarda insanlığın başlangıçta özgür ve mutlu yaşadığı, daha sonra ise ahlaki bir çözülme ve bozulma sürecine girdiği düşünülür.

Yazılı kültürün gelişmesiyle birlikte bu tür ideal dönem tasvirlerinin erken örneklerine Sümer metinlerinde de rastlanır.

2.1. Sümerlerin Altın Çağı

Sümer metinlerinden "Enmerkar ve Aratta Beyi" anlatısının bir bölümünde, korkunun ve çatışmanın bulunmadığı ideal bir dönem betimlenir:

Bir varmış bir yokmuş, yılan yokmuş, akrep yokmuş
Sırtlan yokmuş, aslan yokmuş
Ne yabani köpek varmış ne de kurt
Ne korku varmış ne de dehşet
İnsanın rakibi yokmuş

Bir zamanlar Şubur ve Hamazi ülkelerinde
Çok(?)-dilli Sümer, prensliğin kutsal yasalarının yüce ülkesi
Uri, gerekli her şeyin sağlandığı ülke,
Güvenlik içinde dinlenen Martu ülkesi
Bütün evren, birlik(?) içindeki halklar
Enlil'de tek bir dilde şükrederlermiş

2.2. Yunan ve Roma Mitolojisinde Altın Çağ

Yunan şairi Hesiodos, "İşler ve Günler" adlı eserinde başlangıçta uyumlu bir dünya düzeninin var olduğunu anlatır. Bu ilk insan topluluğunu "Altın Soy" olarak adlandırır. Ardından sırasıyla Altın Soy, Gümüş Soy, Tunç Soy, Kahramanlar Soyu ve Demir Soyu olmak üzere beş insan soyu tasvir eder.

Altın Soy: Hesiodos'a göre Kronos'un egemenliği sırasında tanrıların yarattığı ilk insan soyu, acı ve sıkıntılardan uzak bir yaşam sürer. Ölümlerinden sonra da insanları koruyan ruhlara dönüştükleri anlatılır.

Kronos göklerin hâkimiyken ölümlüler "ALTIN"dan yaratıldı
İnsanların hiçbir sıkıntısı yoktu, aynı tanrılar gibi.
Acıları, dertleri yoktu, uğursuz yaşlılık da gelmiyordu.
Kollarıyla bacakları aynı gençliklerindeki gibiydi.
Sofralarda keyiflenip duruyorlardı

Ölümleri tatlı bir uyku gibiydi
Dünyadaki her şey insanlara aitti
Topraktan bir sürü şey alınıyor,
İnsanlar da tarlalarında oturup
Bunlardan faydalanarak yaşıyorlardı
İnsanlar ölmeye başladıklarında
ve toprağa karıştıklarında
Zeus'un isteğiyle iyi bir cine dönüştüler
Toprakları ve yaşayan insanları koruyorlardı
Böylece güzel bir ün kazanmışlardı

Gümüş Soy: Tanrıların yarattığı ikinci soy, Altın Soy kadar bilge değildir. Tanrılara karşı saygısız davranmaları nedeniyle Zeus tarafından ortadan kaldırıldıkları anlatılır.

Ardından Olympos'ta oturanlar tarafından ikinci soy,
Yani gümüşten olanı yaratıldı.
Vücutları ve akılları altın soydan gelenlerden çok farklıydı
Çocuklar yüz sene boyunca çocuk olarak kalıyorlardı

Tunç Soyu: Üçüncü insan soyu, savaşçılığı ve şiddete eğilimiyle betimlenir. Hesiodos'a göre bu soy kendi çatışmaları sonucunda yok olmuştur.

Sonra tanrıların efendisi Zeus
Üçüncü bir soy yarattı,
Tunç soydan gelenler gümüş soydakilere hiç benzemezdi
Aynı bir ağaç gibi kuvvetli ve korkunçtular
Tek yaptıkları diğerlerini öldürüp, suç işlemekti

Kendi kendilerini yok ettiler ve öteki yaşama gittiler
Hades'in soğuk karanlıklarına giderken isimlerini bu dünyada bırakmadılar
Kara ölüm rüzgârlarıyla çekti onları yanına
Onlar da yaşamın ışıltısını bırakıp gitmek zorunda kaldılar

Tanrısal Kahramanlar Soyu: Yunan mitolojisindeki kahramanların ait olduğu kuşaktır. Önceki soyların çöküş anlatısından farklı olarak bu soyda erdem ve kahramanlık öne çıkar; bazı kahramanlara mutlu bir ölüm sonrası yaşam bağışlandığı anlatılır.

Kronosun oğlu Zeus yeni bir soy daha yarattı
Bu soy öncekilerden daha cesur ve dürüsttü
Onlara yarı kahramanlar denirdi
Evet bizden önce bu topraklarda yaşayanlar onlardı
Her şeyi kapatan ölüm yorganına sarıldılar
Kronos'un oğlu Zeus bazılarına da insanların çok uzağında
Dünya'nın kapılarında mutlu ve ölümsüz bir yaşam sundu
Şimdi onlar, oralarda mutlu, mesut bir yaşam sürüyorlar

Derin Okeanos'un altında
Çiçekler ve meyveler veren toprak
Yılda üç defa cesur insanlara ürünler sunar

Demir Soyu: Hesiodos'un kendi çağını temsil ettiğini düşündüğü soydur. Şair, bu dönemde ahlaki bozulmanın ve toplumsal çatışmaların arttığını dile getirir.

İnsanoğullarının beşinci soyuna gelince,
keşke o soydakilerden biri olsaydım ben,
keşke daha önce ölsem, ya da doğmasaydım!
çünkü bu beşinci soy demir soyudur.
Onlar gündüzleri didinir, ezilirler,
geceleri kıvranır dururlar
tanrıların yolladığı türlü dertlerde
belalarla karışık biraz sevinçtir bulabildikleri.

Ama bir gün gelecek, Zeus, Kronos'un oğlu
bu ölümlü insan soyunu da yok ediverecek.
O zaman ak saçlı insanlar soyu gelecek,
o zaman ne baba oğullarına benzeyecek,
ne de oğulları babalarına,
ne ev sahibi konuğunu bilecek, sevecek,
ne dost dostunu, ne kardeş kardeşini bugünkü gibi.
Yaşlanır yaşlanmaz hor görülecek ana, baba,
kaba kaba çatacaklar onlara.
Tanrı saygısı nedir bilmeyecek bu mutsuzlar,
karınlarını doyuranların karınlarını doyurmayacaklar.
Ne yeminin değeri kalacak, ne doğrunun, ne iyinin,
yalnız kötülere, azgınlara gidecek saygıları,
bak güçlünün olacak yalnız, vicdan kalmayacak.
Kötü insan saldıracak iyi insana, yalana dolana kaçıp, antlarını çiğneyecekler,
zavallı insanların ayaklarına dolanacak
kıskançlığın kem gözleri, kem dilleri.
O zaman bırakıp yeryüzünü Olympos'a gidecek
insanları bırakıp tanrılara sığınacak
ak yüzlü, ak alınlı Aidos'lar, Nemesis'ler
yalnız acılar kalacak ölümlü insanlara,
çare bulunmaz olacak kötülüklere karşı.

Ütopyacı düşüncenin izleri yalnızca Sümer, Yunan ve Roma anlatılarında değil, çok sayıda toplumun efsanelerinde ve yazılı kültüründe de görülebilir.

Antik Çağ sonrasında Hristiyanlıktaki "Bin Yıl" inancı ve Augustinus'un "Tanrı Devleti" adlı eseri, ideal düzen tartışmalarının dinsel boyutunu temsil eder. Farabî'nin erdemli ve adil bir yönetim üzerine kurduğu "El-Medînetü'l-Fâzıla" (Erdemli Şehir) adlı eseri ise İslam düşünce geleneğindeki önemli örnekler arasındadır.

Rönesans ile birlikte ütopya yazını yeni bir döneme girmiştir. Thomas More'un 1516'da yayımlanan "Ütopya" adlı eseri, modern ütopya geleneğinin şekillenmesinde belirleyici bir dönüm noktası olmuştur.

Bu geleneğe örnek olarak François Rabelais'nin "Gargantua" (1534), Antonio Francesco Doni'nin "I Mondi e Ilferni" (1552–1553), Philip Sidney'nin "Arcadia", Tommaso Campanella'nın "Civitas Solis" (Güneş Ülkesi), Johann Valentin Andreä'nin "Christianopolis^" (1619), Robert Burton'ın "Melankolinin Anatomisi" (1621), Francis Bacon'ın "Yeni Atlantis" (1627), James Harrington'ın "Oceana" (1656), Cyrano de Bergerac'ın "Ay Devletleri ve İmparatorlukları" (1657), Jonathan Swift'in "Gulliver'in Gezileri" (1726), Voltaire'in "Micromégas" (1752), H. G. Wells'in "Çağdaş Bir Ütopya" (1905) ve James Hilton'ın "Kayıp Ufuk" (1933) adlı eserleri anılabilir. Bu eserlerin ütopya geleneğiyle ilişkileri aynı ölçüde doğrudan değildir; bazıları ideal toplum tasarımı, bazıları ise eleştirel ve hicivsel anlatım bakımından önem taşır.

3. PLATON, MORE, CAMPANELLA VE BACON'IN ÜTOPYALARI

İdeal toplum düşüncesiyle özdeşleşen dört önemli isim Platon (Devlet), Thomas More (Ütopya), Tommaso Campanella (Güneş Ülkesi) ve Francis Bacon (Yeni Atlantis) olarak alınabilir.

Bu yazarları diğer ütopyacılardan ayıran en önemli etken, ideal toplum ve devleti yaşadıkları döneme en uygun şekilde tasarlamış olmalarıdır.

Bu dört düşünürün eserlerinde ideal toplum, kurumları ve işleyişi ayrıntılı biçimde tasarlanmış bir düzen olarak belirir. Barış, toplumsal uyum ve ortak yarar öne çıkar; eğitim ve yönetimin düzenleyici işlevi vurgulanır. Bununla birlikte özel mülkiyet, din, aile ve siyasal otorite konusundaki yaklaşımları birbirinden farklıdır. More, Campanella ve Bacon'ın eserlerinde uzak ülkeler ya da adalar anlatı mekânı olarak seçilirken Platon'un Devlet'i belirli bir gerçek kentin tasviri değil, düşünsel bir kent modelidir. Bu tasarımların ortak özelliği, yaşadıkları çağın sorunlarına alternatif düzenler önermeleridir

3.1. Platon'un Ütopyası: İdeal Devlet

Platon (MÖ 427–347), Peloponez Savaşı'nın (MÖ 431–404) ve Atina'daki siyasal çalkantıların etkili olduğu bir dönemde yaşamıştır. Sokrates'in MÖ 399'da idam edilmesi, Platon'un siyaset düşüncesi üzerinde önemli bir iz bırakmıştır. Sicilya'daki Syrakusa yönetimiyle ilişkilerinde siyasal düşüncelerini uygulama imkânı aramış, ancak istediği sonuçlara ulaşamamıştır.

"Devlet" adlı eserinde adaletli bir siyasal düzenin nasıl kurulabileceğini tartışır. İdeal kentte üç temel toplumsal kesim bulunur: yöneticiler, yardımcılar (askerler) ve üreticiler. Filozof yöneticilerin erdemi bilgelik, askerlerin erdemi cesaret, bütün düzenin erdemlerinden biri ise ölçülülüktür. Üreticiler, tarım, zanaat ve ticaret gibi ekonomik etkinlikleri yürütür. Adalet, her kesimin kendi işlevini uygun biçimde yerine getirmesiyle ilişkilendirilir.

Bu üçlü toplumsal yapı, Platon'un ruh anlayışıyla bağlantılıdır. Platon, ruhu üç bölüm üzerinden açıklar:

a) Akıllı bölüm (logistikon): Düşünme ve akıl yürütmeyle ilişkilidir; ideal düzende filozof yöneticilerle bağlantılıdır.
b) Yürekli bölüm (thymoeides): Cesaret, atılganlık ve öfkeyle ilişkilidir; yardımcılar ve askerlerle bağlantılıdır.
c) Arzulayan bölüm (epithymetikon): Bedensel gereksinimler ve arzularla ilişkilidir; üretici kesimle bağlantılı olarak ele alınır.

3.2. Thomas More: Ütopya

Thomas More (1478–1535), İngiliz devlet adamı ve hümanist düşünürdür. Siyasal, dinsel ve ekonomik çatışmaların yaşandığı bir dönemde eserler vermiştir. Erasmus'la dostluğu ve Rönesans hümanizmiyle ilişkisi, düşünsel dünyasında önemli yer tutar.

More'un 1516'da yayımlanan "Ütopya" adlı eseri, hayalî bir adadaki toplumsal düzeni anlatır. Eserin ilk bölümünde çağının siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunları tartışılır; ikinci bölümünde ise Ütopya Adası'nın kurumları ve yaşam biçimi tanıtılır. Anlatımda Raphael Hythloday adlı kurgusal bir yolcunun aktardıkları belirleyicidir.

More'un Ütopyası yayımlandığı dönemden itibaren farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Adada özel mülkiyetin sınırlandırılması ve ortak yaşama önem verilmesi, eserin sonraki yüzyıllarda sosyalist düşünceyle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte More'un dinsel yaklaşımı ve eserin hicivsel niteliği, bu ilişkiyi doğrudan bir ideolojik özdeşlik olarak görmeyi güçleştirir.

3.3. Tommaso Campanella: Güneş Ülkesi

Tommaso Campanella (1568–1639), İtalyan düşünür ve yazardır. Güneş Ülkesi adlı eserini 1602'de kaleme almıştır. Siyasal faaliyetleri ve düşünceleri nedeniyle uzun yıllar hapsedilmiş, işkence görmüştür.

Güneş Ülkesi, Cenevizli bir denizcinin anlatımıyla tanıtılır. Devlet, hiyerarşik biçimde yönetilir ve en üstte Metafizikçi olarak da anılan bir yönetici bulunur. Kent, yedi halkadan oluşan planlı bir mimariye sahiptir. Duvarlardaki görseller aracılığıyla bilgi aktarımı ve eğitim desteklenir. Bedensel ve zihinsel gelişim önemlidir. Özel mülkiyet yerine ortak yaşamı benimseyen bu tasarımda gündelik hayat ayrıntılı kurallarla düzenlenmiştir. Bununla birlikte dış dünyaya araştırmacılar gönderilmesi, bilginin sürekli geliştirilmesine verilen önemi gösterir.

Güneş Ülkesi'nin dikkat çekici yönlerinden biri, aile ve çocuk yetiştirme konusundaki ortaklaşa düzenlemelerdir. Campanella, bireysel çıkarları sınırlayan bu düzenin toplumsal bütünlüğü güçlendireceğini düşünür.

F. THOMÆ CAMPANELLÆ
Appendix Politica
CIVITAS
SOLIS
IDEA
REIPVBLICÆ PHILO-
SOPHICÆ
FRANCOFVRTI

Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi (Civitas Solis),1623*

.4. Francis Bacon: Yeni Atlantis

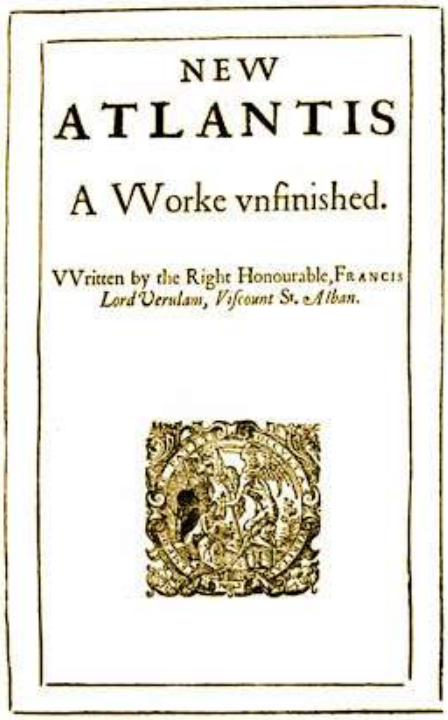
Francis Bacon (1561–1626), İngiliz devlet adamı ve filozoftur. Doğayı anlamada gözlem ve deneyin önemini vurgulamıştır. Ölümünden sonra 1627'de yayımlanan Yeni Atlantis, bilimsel araştırmayı toplumsal yaşamın merkezine yerleştiren bir ideal toplum tasarımıdır. Eserin en önemli kurumu, bilimsel çalışmaların yürütüldüğü "Süleyman'ın Evi"dir.

Yeni Atlantis, denizde yollarını kaybeden bir grup yolcunun Bensalem adlı ülkeye ulaşmasıyla başlar. Yolcular barışçıl biçimde karşılanır; hastalara bakım ve ziyaretçilere barınma imkânı sağlanır. Daha sonra ülkenin yaşam biçimi ve kurumları hakkında bilgi edinirler.

Bensalem'de toplumsal düzenin önemli dayanaklarından biri bilimsel bilgi üretimidir. Dış dünyayla ilişkiler sınırlandırılmış olsa da bilimsel gelişmeler izlenir. Süleyman'ın Evi, gözlem ve deneylerin yürütüldüğü, teknik buluşların geliştirildiği kurumsal bir merkez olarak tasvir edilir.

Eserde Hristiyanlık da toplumsal yaşamın belirleyici unsurlarından biridir. Bu yönüyle Bacon'ın tasarımı, bilimsel araştırmaya verilen önem ile dinsel gelenekleri aynı anlatıda bir araya getirir. Bazı yorumcular Süleyman'ın Evi'ni Masonluktaki Süleyman Tapınağı simgesiyle veya Royal Society'nin bilimsel kurum anlayışıyla ilişkilendirmiştir. Bunlar doğrudan tarihsel özdeşlik değil, yorum düzeyindeki benzerlikler olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak bu eserlerde ortak yarar, eğitim, toplumsal düzen ve güvenlik gibi amaçlar öne çıkar. Ancak özel mülkiyet, siyasal yönetim ve inanç konularındaki farklılıklar nedeniyle bunları tümüyle aynı toplumsal modelin örnekleri olarak görmek doğru değildir.

NEW
ATLANTIS
A Worke vnfinished.
VVritten by the Right Honourable, FRANCIS
Lord Verulam, Viscount St. Alban.

Francis Bacon, *Yeni Atlantis* ,1627

4. ÇAĞDAŞ ÜTOPYAYA DOĞRU: ÜTOPYA TOPLUMSAL VE SİYASAL BİR KURAM MIDIR?

Bu soruya yanıt vermek güçtür. Çünkü farklı inançlar, kültürler, çıkarlar, ekonomik koşullar, bireysel arzular ve toplumsal eşitsizlikler arasındaki gerilimlerin tek bir eğitim veya ahlak modeliyle nasıl giderilebileceği açık değildir.

Klasik ütopyalarda ayrıntılı biçimde düzenlenmiş, çoğu zaman sıkı denetime dayanan toplumsal modeller öne çıkar.

Modern ve çağdaş ideal toplum tartışmalarında ise bireysel özgürlükler, çoğulculuk ve eşit yurttaşlık gibi kavramlar daha belirgin hâle gelmiştir. Bununla birlikte bütün çağdaş ütopyaların aynı ilkeleri benimsediği söylenemez.

Çağdaş olarak adlandırılabilecek en önemli ütopya düşüncesi baskıcı, totaliter krallık rejimleri sonrası aydınlanma düşüncesi ve felsefenin de etkisiyle dinsel boyunduruktan kurtulmuş ve bireyi esas alan eşitlikçi bir toplum kurma iddiasında olan sosyalist ütopyadır.

Burada kapsamını sınırlayarak sosyal, siyasal ve ekonomik bir değişim öngören sosyalist ütopyaya değinmek istiyorum.

Sosyalizmi en genel biçimiyle kapitalizmden farklı olarak üretim araçlarında özel mülkiyetin yerine ortak mülkiyetin ve kâr için üretimin yerine kullanım için planlı üretimin bulunduğu bir sistem olarak tanımlamak mümkündür.

Kapitalist sistem ise özellikle, sanayi devriminin başlaması ve fabrika sisteminin gelişmesi ile henüz güçlenmeye başladığı zamandan itibaren kimi çevrelerce verimsiz, israfçı, akıl dışı ya da adaletsiz olma gibi eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle Fransa'da Comte Henri de Saint Simon ile Charles Fourier ve İngiltere'de Robert Owen gibi kişiler, Marksizm öncesindeki sosyalist düşüncenin öncüleri ve belli bir eylem programıyla takipçilere sahip kapitalizm karşıtı bir siyasal akımın temsilcileri hâlini almışlardır.

Saint-Simon, Fourier ve Owen, erken sosyalist düşüncenin önemli temsilcileridir. Önerileri arasında farklılıklar bulunsa da mevcut ekonomik ve toplumsal düzenin eşitsizliklerine alternatifler geliştirmişlerdir. Marx ise toplumsal dönüşümün açıklanmasında sınıf mücadelesine merkezî bir rol verir.

Marksizm öncesi bu düşünürler, Marx ve Engels tarafından “ütopik sosyalistler” olarak adlandırılmıştır. Marx ve Engels, kendi yaklaşımlarını tarihsel ve maddî ilişkilerin çözümlemesine dayandırdıkları için “bilimsel sosyalizm” olarak nitelendirmişlerdir.

Sosyalizm bir ütopya olarak ele alınırsa, Sovyet deneyimi, 1917 Devrimi’nden 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar uzanan tarihsel bir örnek olarak tartışılabilir. Siyasal baskı, insan hakları ihlâlleri ve ekonomik sorunlar, bu deneyimin başlıca eleştiri konularındandır. Bu yönleriyle Sovyet yönetiminin bazı uygulamaları distopya edebiyatındaki baskıcı toplum tasarımlarıyla karşılaştırılmıştır.

Ancak belirli bir tarihsel deneyimin başarısızlığı, ideal toplum arayışının bütünüyle sona erdiği anlamına gelir mi?

Bence hayır!

Karl Popper, ütopyanın akla uygun olması gerektiğini ama amaçlarının bilimsel olarak belirlenemeyeceğini savunur. Ütopya için şöyle demektedir: “En iyi niyetleri taşısa bile, yeryüzünü cennet yapma düşüncesi (ütopyacılık), onu sadece bir cehenneme dönüştürür – sadece, insan, kendi türdeşleri için cehennemi hazırlamış olur.”

Sonuçta Popper ütopyacılığın diktatörlük ile sonuçlanacağını savunur. Bu bağlamda liberalizm bireyselliği ön plana çıkardığından ve açık bir toplum yanlısı olduğundan ütopyaya şiddetle karşı çıkar.

Bunun iki gerekçesi olduğu söylenebilir. Birincisi serbest girişimin engellenmesi, ikincisi ise özgürlüklerin kısıtlanmasıdır. Sonuçta ütopya dışa açıklığı değil, kapalılığı getirmektedir.

Çağlar boyunca insanların önemli özlemlerinden biri barışçıl ve mutlu bir toplum kurmak olmuştur. Eski söylenceler ve mitler, bu arayışın tarihsel derinliğini gösterir. Ütopya düşüncesi adalet, barış ve mutluluk beklentilerinden beslenir.

Bazı düşünürler ideal düzeni güçlü bir siyasal otoriteyle ilişkilendirirken bazıları mevcut toplumlarının dışında, uzak coğrafyalarda kurgulamıştır. Bununla birlikte toplumsal düzenin yanında bireysel davranışların nasıl dönüştürüleceği sorusu çoğu tasarımda açık kalmaktadır.

Ayrıca farklı din, mezhep, inanç, etnik köken, eğitim düzeyi ve gelir grupları arasındaki ayrımların nasıl uzlaştırılacağı konusunda her ütopya yeterince ayrıntılı bir yanıt sunmaz.

Belki de ütopyaların temel işlevi, henüz gerçekleşmemiş olanı düşünmemize imkân vermeleridir. Bu nedenle bireysel gelişim ve dönüşüm, ideal toplum arayışının önemli bir boyutudur. İnsanın kendi eylemlerinden sorumlu olması ve bilinçli biçimde değişime katkı sunması gerekir. Ulaşılıp ulaşılmayacağından bağımsız olarak ortak bir ülkü, insanlar arasında dayanışmayı ve toplumsal ilerleme isteğini güçlendirebilir.

5. TOPLUMSAL DEĞİŞİM, GELİŞME VE İLERLEME KURAMLARI

İdeal toplumun gerçekleşme koşullarını tartışabilmek için şimdi toplumsal değişim, gelişme ve ilerleme üzerine ileri sürülen farklı yaklaşımları ele almak istiyorum.

Toplumsal ve iktisadi ilişkilerin tarih boyunca nasıl yorumlandığını kısaca ele almak, Masonluktaki ideal toplum düşüncesinin tarihsel ve düşünsel arka planını değerlendirmemize yardımcı olabilir.

5.1. Toplumsal Değişme Nedir?

19. yüzyılda sosyolojik çözümlemelerin gelişmesinde Avrupa'daki sanayileşme ile Amerikan ve Fransız devrimlerinin ardından güçlenen siyasal dönüşümleri açıklama gereksinimi etkili olmuştur.

Auguste Comte, toplumsal dinamikle ilgili teorisinde, toplumların insanın bilgisinin gelişmesine bağlı olarak bir dizi önceden görülebilir aşamadan geçerek ilerlediklerini iddia ederken; Herbert Spencer, nüfusun çoğalması ve yapısal farklılaşma temelinde evrimci bir değişim teorisi geliştirmişti.

Karl Marx, toplumsal dönüşümlerde ekonomik sınıflar arasındaki çatışmanın belirleyici olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte toplumların değişimini sistemli biçimde inceleyen düşünürler arasında, sosyolojinin ortaya çıkışından çok önce yaşamış olan İbn Haldun (1332–1406) da önemli bir yer tutar.

İbn Haldun, toplumsal yaşamı ve tarihsel değişimi incelemek için "umran ilmi" adını verdiği bir yaklaşım geliştirmiştir. "Mukaddime" adlı eserinde toplumların yaşam biçimlerini, göçleri, devletlerin kuruluş ve çözülüş süreçlerini, üretim ve tüketim ilişkilerini, bilim ve ticareti ele alır. Onun tarih yazıcılığı bakımından önemli katkılarından biri, tarihsel olayların nedenlerini toplumsal koşullarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmasıdır.

Modern sosyolojinin kurucuları arasında Auguste Comte önemli bir yer tutar. Ancak ondan önce ve onun döneminde Turgot ve Condorcet gibi Fransız, Herder ve Hegel gibi Alman düşünürler de tarihsel ilerleme ve toplumsal dönüşüm üzerine görüşler geliştirmiştir.

Sosyolojinin bu ilk dönemlerindeki sosyolojik teorilerde “değişim”, “evrim”, “gelişme” ve “ilerleme” kavramları bazen birbirine karıştırılmış bazen de birbirlerinin yerine kullanılmışlardır. Kimi zaman da birbirlerinden farklı kavramlar oldukları kabul edilmekle birlikte aralarında mantıksal bir bağın olduğu düşünülmüştü.

“Gelişme” ve “evrim” kavramları sosyoloji tarihinde zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Gelişme kimi bağlamlarda bilgi, üretim veya kurumsal kapasite artışını; kimi bağlamlarda ise modernleşme ve sanayileşme süreçlerini anlatır.

Bununla birlikte değişim her zaman ilerleme anlamına gelmez. Bu kavramları değerlendirirken hangi ölçütlerin esas alındığını belirlemek gerekir.

5.2. Hegel’in Tarih Anlayışı

Tarihte olup biten tüm değişiklikler, Hegel'e göre, daima daha iyiye, daha yetkine doğru bir ilerleyişi ortaya koyar. Yalnızca tinsel zeminde olup biten değişimlerde yeni bir şey ortaya çıkar. Bu da tarih dünyasıdır. *"Doğada tür hiçbir ilerleme yapmaz, tinde ise her ilerleme her değişme ilerlemedir."*

Hegel tarihi dört aşamaya ayırır**.**

1. aşama Doğu dünyasıdır.

2. aşama: Yunan dünyasıdır.

3.aşama Roma dünyasıdır.

4 aşama Cermen dünyasıdır.

Hegel'e göre, tinin kendini açıp, çeşitli basamaklardan geçerek kendini geliştirdiği ve son ereğine vardığı süreç, yani dünya tarihi, tinin kendini özgürleştirmesi ve kendi tam bilgisine ve bilincine ulaşmasını gösterir.

Bu erek, başlangıçta tinde olanak olarak vardı ve sonunda Cermen dünyasında tamamıyla gerçekleşti. *"Tarihin bu son evresi"* diyor Hegel, *"bizim dünyamız, bizim günümüzdür.”*

5.3. Auguste Comte ve Pozitivizm

Comte’un “Üç Hâl Kanunu” adını verdiği tarihi-toplumsal yasaya göre, bilim ve insanlık sırasıyla üç evreden geçmiştir: Bunlar, teolojik, metafizik ve pozitif evrelerdir. İnsanlık, çocukluk döneminde yani teolojik aşamada, fenomenlere dinî bir izah getirmiş, etrafındaki olayları bu şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Gençlik çağına tekabül eden metafizik dönemde ise insanlar, soyut fikirlerin peşinde koşmuş, evreni soyut fikirler (doğa, ideolojiler) ışığında açıklamaya çalışmışlardır.

Son evre olan pozitif aşamada ise insanlar artık fenomenlerin nedenlerini aramayı bırakmış, bunları yöneten, idare eden yasaları keşfetmeyi amaçlamışlardır.

İlk iki evre, insanlık tarihinin negatif yani yıkıcı aşamalarıdır. Sonunda varılacak olan evre ise (bilimsel evre), tüm toplumların istisnasız olarak ulaşmak durumunda oldukları pozitif yani yapıcı evredir.

5.4. Saint-Simon ve Ütopik Sosyalizm

Saint-Simon, iktisadi alt yapının önemine vurgu yapmış, iktisadi ve siyasi liberalizm ile demokrasiyi amansızca eleştirmiştir. Devletin, insanların yönetimiyle ilgilenmeyi bırakması ve sadece malların idaresiyle ilgilenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre yönetimde sadece uzmanlar görev almalıdır: Mühendisler, mimarlar, teknisyenler, iktisatçılar...

Saint-Simon'un önerdiği bu yönetim tarzına bugün "teknokrasi" adı verilmektedir.

5.5. Marx ve Engels: Marksist Tarih Görüşü

Dünyayı değiştirmek, dünyanın ne yönde değişmekte olduğunu bilmekle ve bu bilgiyi kullanarak değişikliği hızlandırmakla mümkündür. Bilimsel sosyalizmin veya diğer adıyla Marksizm'in kurucuları, "Komünist Manifesto" (1848) adlı eserin yazarları olan Karl Marx ve Friedrich Engels'dir. Engels Marksist öğretiye önemli katkılarda bulunsa da bunu ön plana çıkan, öğretiye adını veren ve bilimsel sosyalizm denilen sentezi ortaya çıkarak düşünür Marx'tır.

Söz konusu sentez üç yaklaşımdan beslenir:

1) Hegel'in diyalektik tarih felsefesi,

2) Klasik ekonomi politikası olarak adlandırılan İngiliz iktisat öğretisi

3) Fransız sosyalizmi.

Marksizm'e göre, diyalektik yöntemi maddeye uygulayarak doğayı ve toplumu yöneten yasalar öğrenilebilir ve bu yasalardan hareketle doğa gibi toplum da değiştirilebilir.

Marksizm'e göre insanlık tarihi, bir yandan insanın doğayla öte yandan insanının insanla mücadelesinden ibarettir. Daha doğru bir deyişle tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Marx'a göre kapitalist toplumda üretim araçları gittikçe tekelleşecek yani belirli ellerde toplanacaktır. Bu durumda çelişkiler ve sefalet giderek artacak ve sonuçta kapitalizm, proletarya tarafından ortadan kaldırılacaktır.

İlkel sınıfsız toplum, köleci toplum, feodal toplum ve kapitalist toplumdan sonra üretim biçimi olarak sosyalizm gelecektir.

Diyalektik bir süreç neticesinde kapitalist toplum kendi karşıtına dönüşecek, kapitalist toplumdan sosyalist toplum doğacak, böylece sınıfsız topluma geçilecektir.

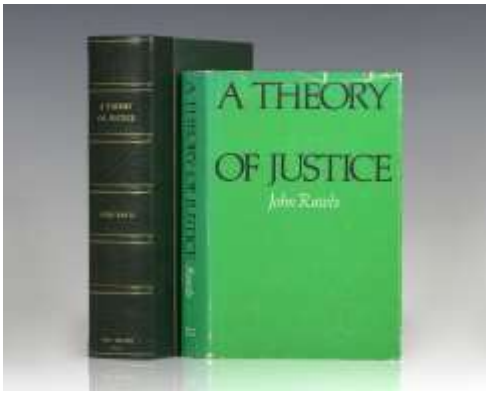
5.6. Pierre-Joseph Proudhon ve Anarşizm

Kendini "anarşist" olarak niteleyen ilk kişi Pierre-Joseph Proudhon'dur (1809-1865). "Mülkiyet Nedir?" (1840) ve "Sefaletin Felsefesi" (1846) adlı iki önemli eseri olan bu Fransız düşünür, aslında ütopyacı bir sosyalisttir. Özellikle *"Mülkiyet hırsızlıktır!"* sözüyle tanınır.

Proudhon'un düşünceleri, *"Özgürlük, her zaman özgürlük, sadece özgürlük, hükümetçilere hayır!"* sözleriyle özetlenebilir. Bu düşünür, "anarşizm" sözcüğünü etimolojik anlamıyla kullanır. Bu anlamıyla anarşi, "hükûmetsizlik" demektir. Proudhon, ister kutsal hukuka dayalı bir monarşi, ister Jakoben bir diktatörlük olsun, otoritenin her türlüsünü reddeder. Ona göre, sınıflar arası çatışmanın baş sorumlusu devlettir.

6. RAWLS VE ADALET TEORİSİ: ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK VE ADALET

"Doğruluğun düşünce sistemlerinin ilk erdemi olması gibi, adalet de toplumsal kurumların ilk erdemidir." (John Rawls, Bir Adalet Teorisi)

John Rawls – Bir Adalet Teorisi (*A Theory of Justice*, 1971)

İdeal toplum tartışmalarında özgürlük, eşitlik ve adalet temel kavramlardır. Özgürlüğü öne çıkaran liberal gelenek, bireyin haklarını ve seçimlerini korumaya önem verir. Bununla birlikte ekonomik eşitsizliklerin nasıl giderileceği, liberal düşünce içinde de farklı biçimlerde tartışılır.

Eşitliği öne çıkaran sosyalist yaklaşımlar, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı ekonomik ve toplumsal farklılıkları eleştirir. Bu yaklaşımların bir bölümünde üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyet, eşitsizliğin azaltılmasında temel araç olarak görülür.

Adaleti merkeze alan yaklaşımlar ise özgürlük ile eşitlik arasında hangi ilkeler uyarınca denge kurulabileceğini araştırır. Yalnızca hukuk önünde eşitlik değil, fırsatların ve toplumsal kaynakların âdil dağılımı da bu tartışmanın kapsamındadır.

John Rawls (1921–2002), özgürlük, eşitlik ve adalet arasındaki ilişkiyi sistemli biçimde ele alan Amerikalı siyaset filozofudur. Görüşleri çağdaş siyaset felsefesinde geniş yankı uyandırmıştır.

Adalet teorisini ilk olarak 1971'de yayımladığı "Bir Adalet Teorisi" isimli eserinde ortaya koymuş, daha sonra çoğulcu bir toplum düzeyinde adaletin koşullarını ele aldığı "Siyasi Liberalizm" eserinde teorisini önemli ölçüde geliştirmiştir. "Halkların Yasası"nda ise uluslararası düzeyde adalet konusunu ele almakta, âdil bir uluslararası sistemin nasıl kurulabileceğini tartışmaktadır.

Rawls, âdil bir toplumun temel kurumlarının hangi ilkelere göre düzenlenmesi gerektiğini tartışmıştır. Ona göre adalet, toplumun temel yapısını değerlendirmede başlıca ölçüttür.

Rawls'ın birinci adalet ilkesi, herkesin diğer insanların aynı özgürlükleriyle bağdaşan eşit temel özgürlüklere sahip olmasıdır. İnanç ve ifade özgürlüğü ile siyasal katılım hakları bu kapsamda değerlendirilir.

Rawls'ın ikinci ilkesi, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin iki koşulu karşılamasını gerektirir: Görev ve konumlara adil fırsat eşitliği altında herkesin erişebilmesi ve eşitsizliklerin toplumun en az avantajlı üyelerine en büyük yararı sağlaması. İkinci koşul "fark ilkesi" olarak bilinir.

Dolayısıyla Rawls'ın yaklaşımı üç ayrı ilkeye değil, temel özgürlükleri düzenleyen birinci ilkeye ve âdil fırsat eşitliği ile fark ilkesini içeren ikinci ilkeye dayanır. Bu çerçevede adalet, özgürlük ve eşitliği birlikte ele alan kurumsal bir düzenleme sorunudur.

Bu noktada Sofistlerin bilgi ve doğruluk anlayışına da değinilebilir.

Sofist düşünürlerin bir bölümünde göreci yaklaşımlar öne çıkar; bilgi ve değer yargılarının insanın bakış açısıyla ilişkili olduğu savunulur.

Protagoras'a göre *"insan her şeyin, var olan şeylerin var olduklarının ve var olmayan şeylerin var olmadıklarının ölçüsüdür"*. Diğer bir ifadeyle, doğru olan şey, şu anda algılanan, duyulan, istenen ve özlenen şeydir. Bir şeyin doğru olması demek, o şeyin herhangi bir kimseye doğru görünmesi demektir.

Sofistlerin bazı görüşleri, evrensel ölçütlerin temellendirilmesi sorununu gündeme getirir. Bununla birlikte bütün Sofistlerin tek bir ideal devlet anlayışını reddettiğini söylemek isabetli değildir.

7. MASONİK ÜTOPYA: ÜLKÜ MABEDİ

Eski Yunan'dan bu yana siyaset felsefesi ve teorisiyle uğraşanların cevap aradıkları en temel sorular, âdil bir toplumun nasıl olması gerektiği, toplumun kurumlarının hangi ilkelere göre düzenleneceği ve farklı dinî, felsefi ve siyasî görüşlere sahip insanların barış içinde nasıl bir arada yaşayabileceği üzerinde yoğunlaşmıştır. Yoksulluk, eşitsizlik, şiddet, siyasal baskılar ve kültürel çatışmalar günümüzde de toplumların temel sorunları arasındadır. Bu nedenle âdil toplumun ne olduğu ve kurumlarının nasıl düzenlenmesi gerektiği soruları güncelliğini korumaktadır. Ütopya düşüncesinin tarihsel gelişimini ele aldıktan sonra, Masonluğun Ülkü Mabedi anlayışını bu sorular çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Masonlukta Ülkü Mabedi, diğer adıyla İnsanlık Mabedi, doğrudan belirli bir siyasal rejimin, ekonomik modelin veya felsefi öğretinin karşılığı değildir. Buna rağmen bu kavramın âdil ve barışçıl bir toplum idealinden bağımsız olduğu da söylenemez. Masonun bilgi ve kültürünü geliştirmesi, olayları aklın ve eleştirel düşüncenin süzgecinden geçirmesi, kendisini bağnazlıktan ve dogmalardan uzak tutması bu arayışın bireysel temelini oluşturur. Masonlukta, insanın öncelikle kendi ham taşını yontması, kendi eksikliklerini görmesi ve kendisini geliştirmesi istenir. Bu nedenle başkalarını düzeltme iddiasına yönelmeden önce kişinin kendi düşünce ve davranışları üzerinde çalışması önem taşır.

7.1. Ülkü Mabedi (İnsanlık Mabedi) Kavramı

Murat Özgen Ayfer'in Ansiklopedik Mason Sözlüğü'nde ülkü, yapılan çalışma ve uğraşıların gelecekte gerçekleşeceği umut edilen amacı, Ülkü Mabedi ise Masonluğun evrensel amaç ve ülküsünün tasarımsal simgesi olarak açıklanmaktadır. Bu tanım, Ülkü Mabedi'nin maddî anlamda inşa edilecek bir yapıdan çok, bütün insanlığı kapsayan bir ideal olduğunu göstermektedir. Burada söz konusu olan yalnızca belli bir topluluğun değil, din, inanç, düşünce, köken ve toplumsal konum farklılıklarına bakılmaksızın bütün insanların barış ve mutluluk içerisinde yaşayabileceği bir dünya tasarımıdır.

Bu bakımdan **Ülkü Mabedi'nin kapsamı yerel ya da ulusal bir hedefle sınırlı değildir; evrensel bir insanlık ülküsüne yönelmektedir**.

Bu ülkünün "mabet" kavramıyla ifade edilmesi, dinî bir ibadet yeri kurulacağı anlamına gelmemektedir. İnsanlık Mabedi somut bir yapıdan ziyade iyiliğin, güzelliğin, doğruluğun, özgürlüğün, adaletin ve kardeşliğin birlikte yaşatıldığı bir toplumsal düzenin simgesidir. Böyle bir düzende insanların dogmalardan, bağnazlıktan, ön yargılardan ve yalnızca bireysel çıkarlarını gözeten tutumlardan uzaklaşması; birbirlerine karşı güven, saygı, sevgi, anlayış ve hoşgörüyle davranması öngörülmektedir.

Burada vurgulanması gereken nokta, Ülkü Mabedi'nin bugünkü toplumsal gerçekliğin bir tasviri değil, ulaşılması umulan bir geleceğin düşünsel tasarımı oluşudur.

İnsanlık Mabedi düşüncesi, bu yönüyle tarih boyunca karşımıza çıkan ideal toplum arayışlarıyla ilişkilidir. Platon'un adaleti ve erdemi esas alan devleti, More'un ortak yarara dayanan toplumsal düzeni, Campanella'nın örgütlü toplumu ve Bacon'un bilimi merkeze alan Yeni Atlantis'i farklı yöntemler önerse de içinde yaşanılan toplumun sorunlarını aşabilecek bir düzen arayışına yönelmiştir.

Ülkü Mabedi de barışın, eşit hakların ve insan onurunun esas alındığı bir insanlık ideali bakımından bu düşünce geleneği içerisinde ele alınabilir.

Bununla birlikte klasik ütopyaların aksine Ülkü Mabedi'nde toplumsal yaşamın her ayrıntısını düzenleyen belirli bir siyasal veya iktisadî kurumlar şeması bulunmamaktadır.

Murat Özgen Ayfer'in "Adam Olmak" adlı eserinde üzerinde durduğu sorun, ideal toplumun gerçekleşebilirliği açısından önemlidir. Bir ideal toplum düzeninin kurulmasının, bütün insanlığın ahlâkî ve düşünsel bakımdan çok ileri bir düzeye ulaşmasını gerektirdiği düşünülebilir. Ancak insanlık zaten böyle bir olgunluğa ulaşmışsa, ideal toplum düzeninin de büyük ölçüde oluşmuş olması beklenir. Öte yandan insanların bu olgunluğa erişmesi için de onları geliştirecek uygun toplumsal koşulların bulunması gerekir. Böylece bireyin gelişimi ile ideal toplumun kuruluşu arasında karşılıklı ve çözülmesi güç bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Burada iki temel özellik belirginleşmektedir: Ülkü Mabedi'nin evrensel nitelik taşıması ve ideal bir toplum düzenini yansıtması… Evrensellik düşüncesi, ulaşılması arzulanan insanlık bütününü ifade ettiği ölçüde ütopyacı bir özellik taşımaktadır. Toplumsal düzen düşüncesi ise sosyolojinin, siyaset felsefesinin ve iktisadın araştırma alanına girmektedir.

Bu nedenle Masonik Ütopya'yı yalnızca simgesel veya yalnızca ahlaki bir kavram olarak ele almak yeterli değildir. Söz konusu idealin toplumsal yaşam içerisinde hangi koşullarda anlam kazanabileceği de sorgulanmalıdır.

7.2. Bireysel Olgunlaşma ile Toplumsal Düzen Arasındaki İlişki

Masonluğun kişiden beklediği ahlâkî ve düşünsel gelişim, Ülkü Mabedi ülküsüne yönelen çalışmaların başlangıç noktasıdır. İnsanın kendisini eğitmesi, eleştirmesi, dogmalardan kurtulmaya çalışması ve kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi değerli bir çabadır.

Ancak bu bireysel erdemler, âdil bir toplumun oluşması için tek başına yeterli midir? Örneğin bir toplumdaki bütün insanların dürüst, hoşgörülü ve yardımsever olduğunu varsaysak bile üretimin nasıl düzenleneceği, ekonomik kaynakların nasıl bölüşüleceği, eğitim ve sağlık hizmetlerine nasıl erişileceği, hukukun ve siyasal kurumların nasıl işleyeceği gibi sorunlar varlığını sürdürecektir.

Bu nedenle barış ve mutluluğun yalnızca insanî erdemlerin en üst düzeye ulaşmasıyla kendiliğinden sağlanacağı düşüncesini yeterli görmüyorum. İdeal toplumun iktisadi kurallarının ve toplumsal kurumlarının da bulunması zorunludur. Özgürlük, eşitlik ve adaletin gerçek yaşamda karşılık bulabilmesi; hakların güvence altına alınmasına, gelir ve fırsat eşitsizliklerinin değerlendirilmesine, üretim ve bölüşüm ilişkilerinin adil biçimde düzenlenmesine ve toplumsal çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözülebilmesine bağlıdır. Dolayısıyla bireyin gelişimi ile toplumsal koşulların iyileştirilmesi birbirinin yerine geçen değil, birbirini tamamlayan süreçlerdir.

Bu noktada önceki bölümlerde ele alınan toplumsal değişim kuramları önem kazanmaktadır.

İbn Haldun'un toplumların yükseliş ve çözülüşüne ilişkin değerlendirmeleri, Hegel'in tarih ve özgürlük anlayışı, Comte'un ilerlemeye ilişkin düşünceleri ve Marx'ın üretim ilişkileriyle toplumsal çatışma arasındaki bağlantıya yaptığı vurgu, ideal toplum düşüncesinin farklı boyutlarını göstermektedir.

Rawls'un adalet kuramı da özgürlük ve eşitliğin yalnızca iyi niyetli bireylerin davranışlarıyla değil, âdil kurumlarla güvence altına alınması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bu yaklaşımlar aynı noktada birleşmese de ideal toplum arayışının tarihsel, ekonomik ve siyasal koşullardan soyutlanamayacağını ortaya koymaktadır.

Ülkü Mabedi'nin hangi tarihte, hangi somut toplumsal biçimde ya da bütün ayrıntılarıyla gerçekleşeceği önceden söylenemez. Hatta kusursuz bir toplumun tam olarak kurulup kurulamayacağı da tartışmalıdır. Bununla birlikte bu belirsizlik, idealin bireysel ve toplumsal yaşamdaki yönlendirici değerini ortadan kaldırmamaktadır.

Ülkü Mabedi, tamamlanacağı tarih kesin olarak bilinen bir yapıdan çok, insanın kendi üzerinde çalışmasını ve yaşadığı toplumu daha iyi hâle getirme sorumluluğunu sürekli canlı tutan bir ülkü olarak anlaşılmalıdır.

8. SONUÇ

Bu çalışmada ütopyanın kavramsal anlamından hareketle insanlığın ideal toplum arayışını tarihsel ve felsefi bir çerçevede ele aldım.

Sümerlerin ve Hesiodos'un Altın Çağ anlatılarından Platon'un ideal devletine, Thomas More'un Utopia'sından Campanella'nın Güneş Ülkesi'ne ve Bacon'un Yeni Atlantis'ine uzanan düşünce geleneği, insanın yaşadığı toplumsal düzeni yeterli görmeyerek ondan daha iyi bir dünyanın mümkün olup olmadığını sorguladığını göstermektedir.

Daha sonra Aydınlanma düşüncesiyle ilerleme fikrinin güçlenmesi, toplumların değişimini açıklamaya çalışan sosyolojik ve tarihsel kuramların gelişmesi, özgürlük, eşitlik ve adaletin hangi koşullarda bir arada gerçekleştirilebileceği sorusunu daha da belirginleştirmiştir.

Bütün bu tartışmaların sonunda Masonluğun Ülkü Mabedi düşüncesinin de aynı insanlık arayışı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği görüşüne ulaşıyorum.

Ütopya sözcüğü, kökenindeki "olmayan yer" anlamıyla gerçekte var olmayan, "iyi yer" çağrışımıyla da ulaşılması özlenen bir düzeni anlatmaktadır. Bu nedenle ütopya, kelime anlamından başlayarak mevcut dünyada karşılığı bulunmayan, kusursuzluğu nedeniyle de tam anlamıyla ulaşılması imkânsız görünen bir ideal niteliği taşır.

Ütopyacı düşüncenin değeri, böyle bir düzenin bir gün bütün ayrıntılarıyla kurulacağının kanıtlanmasında değildir. Tam tersine, onun temel işlevi mevcut toplumun eksikliklerini görünür kılmasında, insanların daha iyi bir dünya üzerine düşünmesini sağlamasında ve bu düşüncenin toplumsal yaşamı iyileştirmeye yönelen eylemleri beslemesinde aranmalıdır.

Böyle bakıldığında ütopya, gerçekleşmesi kesin olan bir gelecek tasarımı değil, geleceğe yön veren bir amaç ve eleştirel düşünce alanıdır.

Klasik ütopyalarda ideal toplumsal düzen çoğunlukla bütün sorunları çözülmüş, kurumları kusursuz biçimde kurulmuş ve iç çatışmaları aşılmış bir toplum olarak tasarlanmaktadır.

Ancak böyle bir düzenin gerçekten kurulması durumunda karşımıza çıkacak sorunlardan biri, toplumun durağanlaşmasıdır. Çünkü bütün kuralların kesinleştiği, adaletin ve mutluluğun eksiksiz sağlandığı, değiştirilecek bir eksikliğin kalmadığı varsayılan toplumda yeni arayışlara ve dönüşümlere ne ölçüde yer bulunacağı belirsizdir.

Bu anlamda gerçekleşmiş ve tamamlanmış bir ütopya, ideal toplum arayışını sona erdiren durağan bir düzene dönüşme tehlikesini taşır. Oysa insan ve insan toplumları tarih boyunca sürekli değişim içerisinde bulunmuştur. Üretim biçimleri, bilgi, teknoloji, kültürel değerler, siyasal kurumlar ve toplumsal ilişkiler değişmekte; yeni koşullar yeni ihtiyaçları, yeni sorunları ve yeni beklentileri beraberinde getirmektedir.

Toplumsal değişme kuramlarının gösterdiği gibi, bu süreç tek biçimli değildir. İbn Haldun toplumların yükseliş ve çözülüşünü açıklamaya çalışırken, Hegel tarihi özgürlük bilincinin gelişimiyle, Comte düşüncenin aşamalarıyla, Marx ise üretim ilişkileri ve toplumsal çatışmalarla ilişkilendirmiştir.

Bu farklı açıklamalar, insan toplumlarının değişmez ve tamamlanmış bir yapıda olmadığını anlamamız bakımından önemlidir.

Ancak burada değişim ile ilerleme arasındaki ayrımı da korumak gerekir. Her değişim olumlu bir gelişme olmadığı gibi, bilimsel ve teknolojik ilerleme de tek başına daha âdil ve özgür bir toplum yaratmaz. Toplumların gelişimi, insanın karşılaştığı sorunları bir defada ve sonsuza kadar çözmesinden çok, değişen koşullar içerisinde bu sorunları yeniden değerlendirmesine ve çözüm yolları aramasına bağlıdır.

Bu nedenle ideal toplumun gerçekleşmiş ve artık değişmeye ihtiyaç duymayan nihaî bir düzen olarak düşünülmesi, tarihin ve toplumsal yaşamın dinamik niteliğiyle çelişmektedir.

İnsanlık gelecekte bugün hayal bile edemediğimiz teknolojiler, üretim biçimleri ve yaşam alanlarıyla karşılaşabilir. Günümüzün temel toplumsal sorunlarından bazıları çözüldüğünde daha önce öngörülemeyen başka sorunlar ortaya çıkabilir.

Dolayısıyla ütopyanın anlamı, tarihin belirli bir aşamasında kusursuzluğa ulaşmak ve bu düzende kalmak değil; toplumsal yaşamı sürekli sorgulama ve geliştirme iradesini canlı tutmak olmalıdır.

Bu düşünce, Ülkü Mabedi idealinin de durağan, tamamlanmış ve artık üzerinde çalışılması gerekmeyen bir toplumsal yapı olarak ele alınmaması gerektiğini göstermektedir.

Masonluğun Ülkü Mabedi (İnsanlık Mabedi) ülküsü, insanlığın bütün üyelerini kapsayan barış, huzur, adalet, özgürlük, eşit haklar ve kardeşlik arayışının simgesidir.

Masonlar, bu ülkünün insanlık tarihinde bütün ayrıntılarıyla gerçekleşmesinin ne kadar güç hatta kusursuz bir düzen olarak düşünüldüğünde ne kadar olanaksız olduğunu göz ardı etmeden ona yönelmektedir.

Burada önemli olan, ülkünün gerçekleşeceğine ilişkin kesin bir tarih veya güvence ortaya koymak değil, insanın hem kendisini hem de yaşadığı toplumu daha iyi bir düzeye taşıyabilecek çalışmaları sürdürmesidir.

Bu nedenle **masonik idealin değeri, gelecekte tamamlanacak kusursuz bir toplumsal düzene ilişkin kesinlik iddiasından değil, bireyi ve toplumu sürekli gelişmeye yönelten niteliğinden kaynaklanmaktadır.**

Bu arayış yalnızca bireysel erdemlerin geliştirilmesiyle sınırlı tutulamaz. Elbette insanın kendi ham taşını yontması, kendisini eğitmesi, düşüncelerini eleştirmesi, bağnazlıktan uzaklaşması ve ahlâkî bakımdan olgunlaşması gereklidir. Ancak barış, huzur ve adaletin toplumsal yaşamda karşılık bulabilmesi için ekonomik düzenin, hukuk sisteminin, eğitim olanaklarının ve toplumsal kurumların da ele alınması gerekir. Yoksulluğun, eşitsizliğin, ayrımcılığın ve baskının bulunduğu bir toplumda yalnızca iyi niyetli bireylerin varlığı yeterli olmayacaktır.

Bu nedenle **masonların kendi gelişimlerini sürdürürken içinde yaşadıkları toplumun sorunlarına duyarsız kalmamaları, bilgi, emek ve sorumlulukları ölçüsünde barışın, toplumsal huzurun, hukukun üstünlüğünün, adaletin ve daha âdil ekonomik koşulların sağlanmasına katkıda bulunmayı gerekli görmeleri, Ülkü Mabedi anlayışıyla tutarlıdır.**

Buradaki katkıyı belirli bir siyasal veya ekonomik modelin Masonluk adına savunulması biçiminde anlamamak gerekir. Toplumların tarihsel koşulları ve sorunları birbirinden farklıdır; bu sorunlara ilişkin çözümler de akılcı tartışmaya, bilgiye ve deneyime açık olmalıdır.

Masonluğun evrensel insanlık ideali, insanların aynı düşünceye zorlandığı bir düzeni değil, farklılıklarına rağmen karşılıklı saygı ve güven içinde yaşayabilecekleri bir toplumsal ufku işaret eder. Böyle bir yaklaşımda bireyin özgürlüğü ile toplumun ortak yararı, ahlâkî gelişim ile kurumsal adalet, insan sevgisi ile somut toplumsal sorumluluk birbirinden ayrı düşünülemez.

Sonuç olarak ütopyanın bütünüyle gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusundan daha önemli bulduğum konu, onun uğruna gösterilen çabanın kendisidir. İdeal bir toplumun bütün sorunları ortadan kaldıracak biçimde kurulması mümkün olmasa bile adaletsizliğin azaltılması, insanların barış içerisinde yaşaması, eğitim ve bilgi olanaklarının genişletilmesi, ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi yönünde atılan her adım kendi başına değerlidir.

Bir ülkünün ulaşılamaz olması, ona doğru ilerlemeyi anlamsız kılmaz. Aksine bu ülkü, insanın kendi yetersizliklerini görmesine, toplumsal sorunlar karşısında sorumluluk üstlenmesine ve daha iyi bir gelecek için çalışmasına yön verebilir.

Benim için Ülkü Mabedi'nin anlamı da burada bulunmaktadır: Tamamlanmış bir mükemmellik değil, insanın ve insanlığın iyilik, doğruluk, güzellik, barış ve adalet yönünde sürdürdüğü bilinçli, sürekli ve ortak çaba…

Ütopyanın asıl değeri, bir gün bütün ayrıntılarıyla gerçekleşmesi olasılığından çok, insanlığı o ideal uğruna düşünmeye, değişmeye ve çalışmaya yöneltmesidir.

KAYNAKÇA

- Ütopyacılık, Krishan Kumar, İmge Kitapevi,2005
- İlkçağ Ütopyaları (Mükemmel Toplum ve İlk Devlet Teorileri),Sadık Usta, Kaynak Yayınları,2015
- Kentin Tükenişi ve Ütopyalar, Kıvılcım Akkoyunlu Ertan Amme İdaresi Dergisi Cilt 36, Sayı 2, 2003
- ÜTOPYA: Mekan ve Kentin İdeal Formu, Koksal ALVER Sosyoloji Dergisi, Sayı18, 2009
- Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme, Murad Omay Sosyoloji Dergisi Sayı 18, 2009
- http://www.arkeorehberim.com/2015/08/gunes-ulkesi-icin-tarihin-ilk-kole-isyan.html
- Devlet, Platon, İş Bankası Kültür Yayınları
- Ütopya, Thomas More, Bordo Siyah Yay, 2014
- Güneş Ülkesi, Tommaso Campanella, Bordo Siyah Yay, 2014
- Yeni Atlantis, Francis Bacon, Bordo Siyah Yay, 2014
- Platon'un İdeal Toplum Modelinde Köleler/Kölelik, Nihal Petek BOYACI, Kilikya Felsefe Dergisi, 2014/1
- http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/platon_un_ruh_anlayisi_ve_ruhun_ic_duzeni_nedir_ne_demektir.asp
- Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm: St. Simon, Fourier, Owen ve Marx, http://www.acikders.org.tr/
- Liberallere Karşı Ütopya Düşüncesi http://www.bilgidergi.com/uploads/1999CeviriYildirim.pdf
- Ansiklopedik Mason Sözlüğü, Murat Özgen Ayfer, 6.Baskı,2013
- ADAM OLMAK, Murat Özgen Ayfer
- Siyasal Düşünceler Tarihi İstanbul Üniversitesi AUZEF Yay.
- Sosyolojiye Giriş İstanbul Üniversitesi AUZEF Yay.
- Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Prof. Dr. Ömer Naci SOYKAN
- Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'un Adalet Teorisi Yüksek Lisans Tezi Hüseyin AVŞAR. Ankara 2006
- http://yeninizamiye.com/12/08/2015/murat-ozkan/john-rawls-ve-adalet-kurami- 693-6.html